

711
113

**КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

АБДЕЛЬ КАДЕР ХАСАН

УДК 72.01(4):711.41(394.5)

**ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ АРХІТЕКТУРИ
НА ПЛАНУВАННЯ ТА ЗАБУДОВУ МІСТ ПАЛЕСТИНИ
(КІНЕЦЬ ХІХ – СЕРЕДИНА ХХ СТОЛІТЬ)**

18.00.01 – Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури

**Автореферат дисертації
на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Архітектурно-містобудівні процеси, які відбуваються у країнах Близького Сходу, все більше цікавлять істориків архітектури, учених. Цей аспект є темою міжнародних симпозіумів і конференцій. Типологія архітектурних об'єктів, містобудівні проблеми, збереження пам'яток архітектури у країнах цього регіону: Лівані, Сирії, Йорданії були відображені у російській, українській історіографії.

Важливою діалектичною сутністю архітектури є наявність двох взаємодоповнюючих сторін: традиційної та інтернаціональної, які виступають найважливішими взаємозбагачуючими ланками.

Роль і вплив традицій на формування архітектури країн Сходу, шляхи розвитку національних шкіл викладені у систематизованих виданнях ряду авторів. Взаємовпливи зодчества різних країн розглядаються ними як найважливіша умова розвитку, збагачення архітектури.

Інша грань загального процесу, а саме інтернаціональна гілка або напрям у зодстві країн Близького Сходу, не знайшла досить глибокого висвітлення у російській та українській історіографії. Однак у ряді історичних робіт знаходимо розрізнені думки про вплив європейських осередків культури на архітектуру країн Середземномор'я. Зокрема, це стосується Палестини, однієї з найдавніших країн Близького Сходу. Різні аспекти й історія цієї дивної країни, яку називають святою Землею прашурів і праатьків, цікавлять істориків і архітекторів.

З найдавніших часів територія Палестини, розташована серед найбільших держав античного світу, була місцем впливу багатьох культур, як східних, так і західноєвропейських. Шляхи міжнародної торгівлі, які проходили через країну, були причиною численних завоювань, яких зазнавала ця територія протягом багатьох століть. Влади, що часто змінювалися, впливали на культурну, духовну, релігійну та матеріальні аспекти життя Палестини.

Палестина (після 1948 р. – Ізраїль) – країна, яка знаходиться на перетині трьох континентів – Азії, Африки, Європи, мала багаті архітектурно-культурні нашірування. Однак історичних досліджень з архітектури Палестини недостатньо. Не можна знайти їх і у Всесвітній історії архітектури (12-томне, 2-томне видання), ані у працях російських авторів. Джерелом для вивчення архітектури країни є окремі каталоги та монографії англійською мовою та івритом.

Важливість вивчення архітектурних процесів у цій країні пояснюється тим, що в ній, як і в країнах Західної, Східної Європи, з кінця XIX до середини XX століття з'явився новий напрям – функціоналізм, який суттєво

вплинув на характер архітектури країни та у подальші 80-ті – 90-ті роки ХХ століття. У синтезі функціоналізму з елементами традиційної архітектури створювався сучасний напрям – контекстуалізм.

Виникає питання, якими шляхами (самостійно або під впливом якихось факторів) в архітектурі Палестини виникли елементи європейської культури і архітектури зокрема? Відповідь на це питання намагається дати це дослідження.

Витоки формування нової архітектури Палестини належать до кінця ХІХ – початку ХХ століття. Цей час позначений як період «Британського мандата» (1917-1948 рр.), коли спостерігається зростання поселень у країні, поява міст нового типу, кварталів, вулиць, громадських будівель, які мають риси європейської архітектури. Період характеризується творчою активністю місцевих і європейських архітекторів, які іммігрували з Європи, вони жили та працювали у нових умовах близькосхідної країни.

Дослідження архітектури та містобудування зазначеного періоду свідчить, що функціоналізм активно розвивався, як у країнах Європи: Росії, Україні, Німеччині, Польщі, Чехословаччині та Франції, так і у Палестині. Однак відтінки цього розвитку різні. Таким чином, актуальність теми визначається недостатністю наукового забезпечення з архітектури Палестини та необхідністю історичного дослідження.

До праць, які допомагають вивчити архітектуру країни та сусідніх країн, необхідно віднести дослідження Б.А.Тураєва, О.Л.Вайнштейна, В.І.Авдієва, Б.В.Веймарна, Л.С.Бретаницького, Т.Коптерової, О.Г.Большакова, В.Л.Вороніної, О.Подольського.

Великий внесок у висвітлення архітектури країн Близького Сходу зробили зарубіжні автори: К.Кресвел, Ж.Морсе, А.Лезіна.

У праці Вороніної В.Л. представлена картина містобудівної діяльності арабів на території цього регіону у межах VII-XVI століть.

Дане дослідження спирається на загальні історико-теоретичні праці А.В.Буніна, Б.Бархіна, Т.Ф.Саваренської, Ю.Ю.Савицького, М.П.Билінкіна, А.В.Рябушина, К.М.Афанасьєва, В.Е.Хазанової, Ю.С.Ярлова та ряду інших авторів.

Необхідними для дослідження стали праці В.Альошина, Г.А.Лебедева, Л.Г.Василенко, В.І.Тимофійка, А.О.Пучкова, В.В.Чепелика, В.Є.Ясієвіча. У дисертації враховано матеріал з історії Західної Європи початку ХХ століття та 20-х – 30-х років зарубіжних авторів: З.Гідіона, В.Гропіуса, Ле Корбюзьє, Е.Мендельсона, Ф.Л.Райта, А.Уіттіка, Фремптона, Л.Беневоло, П.Лаведана, Д.Кроянкера та інших.

Вивченню історичних періодів сприяли праці ізраїльських авторів: Й.Торіка, М.Шкловської, Й.Лур'є. Важливу роль у вивченні архітектурних

процесів, що мали місце у стародавні часи, мало дисертаційне дослідження О.Б.Раллева та монографія В.Л.Вороніної. Сучасні проблеми щодо створення гармонійного середовища у країнах Сходу розглянуті у праці А.М.Рімши. Теоретичні та методичні положення сучасних досліджень у сфері містобудування, викладені у працях Ю.М.Білоконя, М.Бевза, М.М.Дьоміна, І.Г.Лежави, А.Е.Гутнова, М.М.Кушніренко, Т.Ф.Панченко, І.О.Фоміна. Вони також були корисними при вивченні питань аналізу та типології.

З загальнотеоретичних аспектів важливу роль мали праці А.П.Мардера, Л.Г.Левчука, В.О.Тімохіна, А.О.Пучкова, Е.В.Конопльової, Коротун І.В.

Методологічну допомогу надали дисертаційні дослідження авторів з країн Близького Сходу й Африки: Аталауха Азам Ахмаду (Йорданія), Агві Пітера Одіона (Нігерія), Хагур Мурада (Йорданія), Халеда Абу Таама (Ліван), Насера Мухамада Талеба (Кувейт), Яхлеф Мажида Субхі (Йорданія) та інших.

Досліджений матеріал з історії архітектури Палестини свідчить, що питання впливів європейської архітектури на формування новаторської архітектури (функціоналізму) у Палестині кінця XIX – середини XX століття не досліджені при досить значній кількості розрізнених та несистематизованих даних.

Зв'язок наукової роботи з науковими програмами, планами, темами. Дане дослідження пов'язане з академічною програмою навчального процесу архітектурного факультету Київського національного університету будівництва і архітектури, кафедрою містобудування, з курсом лекцій «Сучасні проблеми архітектури та містобудування» та практичними заняттями з цього курсу, а також з творчими планами Єрусалимської проектної фірми «Davidson and Partners» в Єрусалимі, в роботі якої автор дослідження бере активну участь. Були розроблені проекти з таких тем:

1. Містобудівний та ландшафтний проект району Савахре в м. Єрусалимі, № реєстр. 6713, 8541 (2004-2005 pp.);
2. Проекти нових кварталів, житлових і громадських будівель, трасування вулиць району Савахре в м. Єрусалимі, № реєстр. 12088, 9240а (2005-2006 pp.);
3. Проекти житлових будинків у східній частині м. Єрусалима № реєстр. 5513в, 11729, 11196 (2006-2007 pp.);
4. Проекти нових кварталів у східній частині м. Єрусалима, № реєстр. 10101, 9481 (2006 p.).

Дисертаційна робота виконана відповідно до Програми захисту об'єктів і створення охоронних зон періоду 30-х років XX століття, прийнятої Конвенцією ЮНЕСКО у 1972 році.

Тема дисертації пов'язана з планами науково-дослідних і навчальних інститутів: Техніону м. Хайфа, Університету у м. Єрусалимі та Київського національного університету будівництва і архітектури.

Мета роботи – виявити та висвітлити процес впливу європейської архітектури на формування нової архітектури Палестини з кінця XIX до середини XX століття на основі вивчення факторів і умов розвитку палестинської архітектури, а також у результаті виконаного історико-архітектурного аналізу.

Задачі дослідження:

- провести систематизацію, аналіз літературних і архівних джерел, розробити методiku дослідження та виявити умови та фактори виникнення впливів;
- проаналізувати поняття «східна» та «європейська» архітектурна школа або культура та проаналізувати історичні етапи розвитку Палестини;
- дослідити стильові особливості архітектури країни, починаючи з другої половини XIX до середини XX ст.
- виявити роль різних факторів, які сприяють появі європейських впливів на початку XX ст.;
- проаналізувати містобудівну практику поселень, районів, кварталів Єрусалима та нових міст Тель-Авіва, Хайфи у XX ст.;
- виявити особливості творчості ізраїльських і європейських майстрів;
- визначити стан об'єктів і їх адаптацію в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є архітектура, планування та забудова міст Палестини у межах зазначеного періоду.

Предметом дослідження є впливи європейської архітектури на планування та забудову міст у Палестині.

Методи дослідження полягають у комплексному вивченні загальнонаукових і спеціальних методів. До загальнонаукових методів належать: історичний і порівняльний, які використовувались при вивченні історичного матеріалу; до спеціальних – систематизація історичної спадщини зазначеного періоду; висвітлення творчості провідних архітекторів Європи та Палестини, які брали активну участь у процесі створення нової архітектури, а також історичний аналіз, який передбачає розгляд явищ на фоні загальнокультурного процесу, метод натурного обстеження об'єктів при вивченні їх сучасного стану, метод індукції – при визначенні типів будівель.

Теоретична основа дослідження полягає у використанні графоаналітичного метода, метода архітектурного аналізу, порівняльно-історичного метода, емпіричного метода (натурне обстеження архітектурних

об'єктів) у містах Тель-Авіві, Єрусалимі, Хайфі, фотографічний метод, виконаний автором.

Використані методи підпорядковані задачам історико-теоретичного та прикладного характеру, зокрема використання отриманих результатів у практичній роботі, перспективних наукових дослідженнях, а також у навчальному процесі.

Хронологічні межі сформовані другою половиною XIX, початком і серединою XX століття – періодом найбільшої активності архітектурної діяльності та будівельно-економічним підйомом у країні.

Тематичні межі обумовлені дослідженням містобудівних об'єктів, житлових і громадських будівель, вивченням творчості провідних ізраїльських і зарубіжних зодчих.

Наукова новизна отриманих результатів:

- запропоновано комплексне висвітлення розрізнених і маловивчених факторів і передумов, які вплинули на планування та забудову міст Палестини кінця XIX – середини XX століття;
- виявлено особливості містобудівних планувальних схем міст Палестини, районів, кварталів, які виникли під впливом європейських ідей;
- систематизовано факти та розкрито творчу діяльність новаторів – провідних палестинських і європейських архітекторів, роботи яких помітно вплинули на розвиток нової архітектури Палестини;
- показано практичне освоєння європейських ідей в архітектурі Палестини до середини XX ст.;
- досліджено та виявлено позитивне ставлення до стану архітектурних об'єктів, побудованих у 20-х, на початку 30-х років XX ст. у містах Палестини та їх пристосування до сучасних умов.

Практичне значення роботи визначається загальною орієнтацією дослідження на глибше розуміння ролі творчих контактів і їх вплив на формування архітектурних явищ, а також правильного формування архітектурного світогляду. Дослідження вводить нові дані в історіографію, результати роботи можуть бути використані для підготовки лекційних курсів за темами «Історія архітектури та містобудування зарубіжних країн» та «Історія архітектури країн Близького Сходу».

Зібраний, систематизований матеріал з архітектури зазначеного періоду може бути використаний для проведення аналітичних досліджень подальших етапів розвитку архітектури Палестини. Результати дослідження можуть бути також використані у мистецтвознавстві, музейній справі, створенні туристичних маршрутів, у тому числі й міждержавних.

Результати дисертації були впроваджені:

- у навчальному процесі на кафедрі містобудування Київського національного університету будівництва і архітектури в курсі лекцій «Сучасні проблеми архітектури та містобудування» (2005-2006, 2006-2007 навчальні роки);
- у проектних роботах автора: містобудівних, житлових і громадських будівлях для нових районів м. Єрусалима.

Особистий внесок здобувача у роботі, опублікованій у співавторстві «Из истории архитектуры Израиля» (співавтор – Л.Г.Василенко), полягає в узагальненні результатів історико-теоретичного дослідження за пам'ятками архітектури та містобудування Палестини; проведенні аналізу особливостей планування та забудови міст Палестини до середини XX століття; виявленні творчості та внеску провідних архітекторів Палестини, які брали участь у створенні нового напрямку архітектури; дослідженні можливостей адаптації об'єктів, побудованих до середини XX століття, у сучасній структурі міста.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та результати дослідження були апробовані у доповідях на 66-й, 67-й, 68-й та 69-й науково-технічних конференціях, які проходили у Київському національному університеті будівництва і архітектури у 2004-2008 рр.

Дипломний магістерський проект автора на тему: «Формування ландшафтно-рекреаційних територій у культурно-історичній зоні м. Єрусалима» отримав високу оцінку у 2004 р. на захисті дипломних робіт по кафедрі містобудування КНУБА.

Публікації. За темою дисертації опубліковано 6 статей, з них 5 статей особисто автора і одна стаття у співавторстві. Усі статті опубліковані у наукових фахових виданнях.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів і висновків, додатків, містить 165 сторінок, з них 120 сторінок основного тексту, 53 сторінки рисунків, 11 сторінок списку використаних джерел (144 найменування), додаток 17 сторінок рисунків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі розкрито актуальність досліджуваної проблеми, сформульовані мета, задачі, методи дослідження, наукова новизна та практичне значення роботи.

Розділ I. Теоретичні та історичні аспекти дослідження впливу європейської архітектури на зодчество Палестини кінця XIX – середини XX століття.

Дослідження наукового, історичного матеріалу, монографічних видань ряду вчених, присвячених архітектурі та містобудуванню країн Близького

Сходу, свідчить, що історія архітектури Палестини, як цілісного та окремого розділу не представлена у систематизованому та науково обґрунтованому вигляді в російській та українській архітектурній науці. Важливе теоретичне значення для дослідження даного аспекту мають історичні праці сучасних ізраїльських, західноєвропейських, російських і українських авторів.

На початкових етапах розвитку архітектура Палестини зберігала риси архаїки. Розкопки археологів у Тель-ал-Фарі, в Самарії дають нам уявлення про те, якими були планування та забудова міст Палестини в епоху Суддів і Царів. Невелике за розмірами місто Єрусалим було захищене подвійною стіною з вбудованими квадратними вежами та воротами, поблизу яких знаходилася невелика площа, де і проходило громадське життя міста. Початок архітектурного процесу можна віднести до періоду царювання Соломона (10 ст. до н.е.). Тоді були побудовані перші монументальні громадські будівлі. Важливо відзначити, що завдяки мудрості цього правителя територія країни була максимальною – від Месопотамії до Єгипту.

У подальшому завдяки різним умовам: природного, кліматичного, економічного, релігійного характеру на архітектуру Палестини впливала культура й архітектура греків (еллінів) і римлян. Сприятливе підґрунтя для формування елліністичної культури було частково підготовлено попередніми століттями. «Греки принесли на Восток идеи свободного гражданства (а не подданного деспота-царя или фараона), принесли свою науку и философию, олимпийский пантеон божеств и реалистическое искусство». Під впливом принципів елліністичного будівництва в архітектуру стародавньої Палестини увійшов античний ордер і ордерна система, яка мала вигляд пілястри або колони, завершувалася антаблементом, який складався з трьох частин (архітрава, фриза, карниза). Колона або пілястра вінчалася своєрідною капітеллю, дуже простою, майже без різьблених прикрас, але тектонічною та виразною. Вона мала кубічну форму з відтягнутими верхніми кінцями листя, отримала назву «рогатої».

Аналіз історичної літератури показав, що застосування ордера у близькосхідних регіонах було набагато вільнішим, ніж у Греції та Італії, ордер розумівся не як канон, а як тема, яку східні або античні майстри розвивали вільно, з новими варіаціями.

Римський ордер характеризується проведенням великих містобудівних робіт. У IV ст. до н.е. на землях, подарованих Римським цезарем Августом Іроду, останній побудував на узбережжі Середземного моря невеликий фінікійський порт – прекрасне місто Кесарію. Ірод збирався зробити Кесарію центром греко-римської культури. Тут були побудовані: римський іподром

¹ А.Б.Ралев. «История архитектуры развивающихся стран Ближнего Востока», С.15

(довжина доріжки – 230 м) на 2000 глядачів; форум, який прикрашали велетенські мармурові статуї; театр (10000 глядачів) на морському березі, який славився своєю акустикою. Побудовані були порт з доками, пакгауз і маяк. На північ від Кесарії був побудований римлянами акведук, за яким вода поступала з вершин гір Кармеля у стародавнє місто.

Європейський вплив знайшов відображення у плануванні міст, в архітектурі громадських будівель (храмах, форумах, театрах, іподромах). Період правління хрестоносців посилив вплив на архітектуру: з'явилися християнські та католицькі церкви, місто-порт Акко, місто-фортеця Масада. Візантійський період відзначений активною політико-господарською діяльністю. Місто Єрусалим та інші близькосхідні міста мали розвинуту аграрну культуру; було тут і ремісниче виробництво. Велике значення у житті візантійських міст мали суходільні дороги. Палестина та Сирія постачали у Константинополь пшеницю, масло, фарби, полотно, вироби зі срібла. Археологами був знайдений план м. Єрусалима візантійського періоду, виконаний у вигляді мозаїчної карти часів імператора Юстиніана (VI ст.) під час розкопок візантійської церкви у м. Медва (Йорданія). На карті були зображені римські вулиці Кардо з колонадами, церквами, палацом патріарха, форумом, вежею та воротами.

Досліджено значення категорії “Східна” і “Західна” культура і особливо “архітектурна культура”, які приваблюють евристичною значущістю та включають різні концепції в тому числі структурно-функціональну та семіотичну. Рухливий початок у формуванні культури, як європейської (або західної), так і східної знаходимо в багатьох національних традиціях, пам'ятках зодчества, мові, філософії, літературі, мистецтві. Одним із етапних і первісних елементів зародження культури, як системи різних знань, мистецьких образів, є історичний розвиток уявлень, від стародавнього світу, античності, до сучасних теорій, концепцій.

Термін “культура” дозволяє фіксувати якість історично конкретних форм діяльності людини на різних етапах суспільного розвитку в рамках історичних епох, суспільно-економічних формацій, етнічних груп, особливості свідомості і поведінки людей в конкретних сферах громадського життя, спосіб життєдіяльності соціальних груп і окремого індивідуума.

В поняття “культура” включено і архітектурну діяльність, як спосіб творчої життєдіяльності професіоналів-архітекторів і їх самовираження у будівлях, теоретичних роботах.

Для сприйняття культурного процесу велике значення має образ мислення, образ життєдіяльності, система знань, поглядів, спілкувань, роль архітектурної школи, архітектурні течії. В досліджених нами історичних

джерелах визначена роль і значення західної культури на певних етапах розвитку суспільства, яка впливає на культуру Сходу і взаємодіє з нею. Це явище спостерігаємо в сфері історичної архітектурної діяльності. Прикладами послугують впливи європейських архітектурних стилів Греції, Італії на архітектуру країн Англії, Франції, Росії, України.

Досліджено, що західна архітектура демонструє цілеспрямований рух до демократичних цінностей, а східна культура – зберігає прагнення до гармонії з природним оточенням, пристосованим до його ритмів і законів, ґрунтується на стабільності, постійному поверненню до національних звичаїв.

Розвиток західної культури, архітектури кінця XIX – початку-середини XX століття характеризується динамічністю, революційними зрушеннями. Мірою руху стає модернізація, оновлення, але для східної культури характерні вірність традиціям, ритуальність, послідовність, ритмічність.

Як свідчать досліджені джерела, в архітектурі Східних країн спостерігається проникнення європейської культури ще з часів Стародавньої Греції, Римської імперії. Цей процес проходив шляхом експансії, взаємопроникнення нового, динамічного в сферу життя східної людини.

Категорія «культура» та особливо «архітектурна культура» Сходу та Заходу приваблюють евристичною значущістю та включають різні концепції, у тому числі структурно-функціональну, семіотичну та інші. Як Східна, так і Західна культура характеризується світовим спектром формоутворень. Визначено, що «культура» - це спосіб життєдіяльності архітекторів-професіоналів різних країн і їх самовираження у побудовах, теоретичних роботах. Досліджено, що західна архітектура демонструє цілеспрямований рух до демократичних цінностей, а східна культура – багато в чому зберігає прагнення до гармонії з природним оточенням, пристосованим до його ритмів і законів.

Розділ II. Особливості планування та забудови міст Палестини до середини XX ст.

Історичні джерела свідчать, що ще у 1838 році у Палестині з'явилося європейське правління. Одними з перших були австрійці. У середині XIX століття Австрія відігравала важливу роль у житті Палестини. Австрійський консул представляв інтереси католиків і євреїв, що мешкали в Єрусалимі. Наприкінці XIX століття з появою німецьких, французьких, італійських поштових представництв австрійський вплив значно послабився.

У середині XIX століття в Єрусалимі посилилася місіонерська діяльність різних християнських організацій. Європейські держави використовували суперництво різних християнських спільнот Єрусалима для розширення сфер

свого впливу, Оттоманської імперії, яка ще у той час існувала. Франція захищала інтереси католицької церкви, Росія сприяла грецькій православній церкві та східним християнським спільнотам.

Європейський вплив, який значно зріс до середини XIX століття, сприяв усе більше перетворенню Єрусалима у сучасне місто.

Важливим фактором швидкого розвитку країни в період, що розглядається, була політика керівництва країни – Британських властей – створити у малонаселених районах міські та сільські поселення для заселення їх в основному новими репатріантами. Ця політика ґрунтувалася на принципі регіонального планування, засвоєному палестинськими архітекторами та проектувальниками, які отримали освіту у західноєвропейських університетах наприкінці XIX – на початку XX століття. Міська система, яка сформувалася у період Османської імперії, не відповідала новим вимогам репатріантів, які прибули до країни, прагнули поселитися у містах і селищах у прибережній смузі центру країни.

Подальший процес впливу європейської архітектури на зодчество Палестини характеризується складністю та різними факторами, серед яких необхідно виділити такі:

- нове політичне становище, викликане правлінням Британського уряду (з 1917 року), який сприяв упорядкуванню адміністративної системи, господарської сфери, будівництву нових об'єктів;
- затвердження Бельфурської декларації (1916 рік) сприяло демократичним змінам і збільшенню чисельності єврейського населення;
- міграцію населення з країн Західної та Східної Європи у Палестину;
- нові політичні умови сприяли можливості придбання ділянок землі для будівництва, що було спрямовано на заселення малонаселених місць і сільськогосподарських поселень для репатріантів і європейського населення.

Відсутність єдиного генерального плану розвитку міст Палестини у XIX столітті призвела до хаотичності забудови, давала можливість європейським архітекторам, використовуючи свій досвід роботи в європейських країнах (Англії, Німеччині та ін.), розробити варіанти планування м. Єрусалима та його районів.

Планувальні схеми Єрусалима, Тель-Авіва, Хайфи, розроблені європейськими архітекторами, ґрунтувалися на таких принципах:

- розширенні меж міста у західному, східному та північно-західному напрямках;
- максимального збереження структури (ядра) багатовікового міста, що історично склалася;

- функціонального зонування нових територій; упорядкування мережі доріг; створення нових містобудівних елементів – площ, вулиць.

Поряд із втіленням новаторських ідей в архітектурі та плануванні існували ознаки традиційної архітектури, що знайшло відображення у плануванні будинку, використанні традиційних матеріалів (єрусалимський камінь), врахуванні кліматичних умов.

Житлові квартали, що виникли наприкінці XIX, на початку XX століття в Єрусалимі, формувалися двома шляхами:

- стихійно: «архітектура без архітектора»;
- за проектами архітекторів.

Формування житлових кварталів у нових містах (Тель-Авів, Хайфа) відбувалося, виходячи з принципів європейських «міст-садів». У Палестині наприкінці XIX – на початку XX ст. склалися такі типи поселень: квартали, сільськогосподарські поселення та колонії (Мошава та Кібуц).

Форми структурних елементів нових міст, виходячи з вивчених матеріалів, були запозичені з європейських зразків. Однак талант архітекторів Палестини проявився у тому, щоб ці форми тактовно і правильно використовувати у міській структурі.

У світовому містобудуванні 20-х років XX століття набули поширення функціонально-композиційні схеми: «місто-сад» з периметрально-розімкнутою забудовою; рядова забудова; рядова з чіткою прямокутною композицією. В умовах Палестини (Ізраїлю) архітектори запровадили у практику: «місто-сад» з периметрально - розімкнутою забудовою, живописною, кільцевою; нові планувальні схеми кварталів, площ, вулиць.

Унікальність нового міста Тель-Авів не лише в окремих конструктивістських побудовах, хоча вони вельми цінні, оригінальні та співзвучні з кращими зразками європейського функціоналізму, а у продуманості центральних районів, зведених у 30-ті роки. Тель-Авів у період, що розглядається, був своєрідною будівельною площадкою, де зводилися нові житлові, громадські будівлі, готелі, кінотеатри, вулиці, проспекти, які мали європейські риси.

Розділ III. Внесок архітекторів та їх вплив на розвиток архітектури Палестини до середини XX ст.

Окремі питання, які стосуються творчої діяльності провідних архітекторів Європи Р.Кауфмана, Е.Мендельсона на початку-середині 20-х років XX століття, висвітлені в історичних джерелах російських, українських і зарубіжних авторів.

У формуванні нової архітектури Палестини (Ізраїлю) – громадських, промислових, житлових будівель і містобудівних об'єктів другої половини XIX – початку XX століття – брали участь корінні архітектори країни, які

отримали архітектурно-будівельну освіту в університетах Європи. До них належать: К.Шика, І.Берліні, А.Бервальда та інші, у роботах яких бачимо відзвуки класичної, неокласичної та середньовічної архітектури, елементи національної символіки. До початку XX століття у їх будовах і проектах помітні риси раціоналістичності суворої симетрії, однак конструктивна побудова форм – традиційна, застосований, як і раніше, місцевий матеріал, кам'яні блоки.

У першій половині XX століття помітні зміни у стильову та конструктивну характеристику архітектури вносять молоді ізраїльські архітектори Ж.Авербух, Є.Ратнер, А.Мансфельд, З.Рехтер, К.Дов, П.Гутенберг, які отримали архітектурну освіту у вищих школах Німеччини, Австрії, Франції. Багато з них були вихідцями з Росії, України та переїхали до Палестини на початку століття. Вони активно запроваджували в практику ідеї функціоналізму.

Особливу роль в архітектурному процесі Палестини посідають майстри європейської архітектури Е.Мендельсон, Р.Кауфман, а також представники школи Баухауз, учні В.Гропіуса, які проявили свій талант у створенні нових типів житлових і громадських будівель; у практичному містобудуванні. Центральне місце у розвитку нової архітектури та містобудування Палестини посідає творчість німецького архітектора Ріхарда Кауфмана (1887 р., Франкфурт-на-Майні – 1958 р., Єрусалим). Р.Кауфман творчо розвивав принципи амстердамської школи кінця 10-х років XX століття, в ідеях якої відзначено тяжіння до романтизму та поєднання з функціональними планувально-просторовими вирішеннями міських комплексів і будівель. Розпочате Р.Кауфманом у 1921 р. розроблення планування районів Нахалал, поклало початок створенню типової моделі кооперативно-сільськогосподарських поселень, які мають, в основному, раціонально-концентричне зонування житлових і громадських будівель.

За проектами Р.Кауфмана здійснювалося будівництво селища Кір'ят-Хайм під Хайфою; поселення (кібуц) Тель Йосиф у 1937 р.; міста Аффула з 1925 р.; району Рехавія з 1921 р. (Єрусалим); Талпійот з 1922 р.; Бет-ха-Керем з 1923 р., а також багатьох житлових будинків у Тель-Авіві та Єрусалимі. Містобудівні об'єкти та планування ряду селищ і міст, виконані Р.Кауфманом, характеризуються різноманітністю й оригінальністю трактування. До цього автора підводять географія місцевості, клімат, рельєф. Він застосовував рядкові, кільцеві, напівкільцеві у поєднанні з прямокутним плануванням живописні схеми. Подібних прикладів ми не знаходимо у практиці Німеччини 20-х років XX століття.

Впроваджуючи ідеї функціоналізму та не змінюючи своїх теоретичних платформ і поглядів, видатні майстри тонко і своєрідно підходили до

вирішення об'ємно-просторових і містобудівних завдань в умовах Палестини, враховуючи особливості країни, її клімат, географію місцевості, природний фактор.

У роботах Е.Мендельсона експресивна стильова лінія злегка пом'якшується, поступаючись місцем горизонтальним і геометричним обрисам.

Досліджено творчість архітекторів Палестини, їх діяльність; зміни стильової спрямованості їх робіт у бік функціоналізму, що отримало відображення у нових типах житлових і громадських будівель. Ця обставина підтверджує те, що у країні відбувався активний процес формування функціональної архітектури. Однак у роботах окремих авторів можна знайти мотиви східної архітектури, орієнталізму або неокласици (арх. Х.Бялик, І.Міно́р).

Дослідження сучасного стану об'єктів, побудованих у 20-ті – 30-ті роки ХХ століття у містах Єрусалимі, Тель-Авіві, Хайфі дає можливість констатувати, що багато з них мають статус пам'яток архітектури, до яких слід підходити, як до важливих об'єктів історичного значення.

У Тель-Авіві та Єрусалимі збереглись повністю окремі фрагменти кварталів і райони; багато об'єктів добре адаптовані у сучасному місті завдяки їх модернізації та своєчасному ремонту. Автором цієї праці був запропонований проектний варіант покращення середовища навколо історичного центру м. Єрусалима (Магістерська робота автора: «Створення ландшафтно-рекреаційної зони навколо стін Старого міста в Єрусалимі» 2005 р.). У роботі була зроблена спроба розглянути можливості органічного зв'язку архітектури середини ХХ століття з сучасною архітектурою.

ВИСНОВКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження питань впливу європейської архітектури на містобудування та архітектуру Палестини кінця ХІХ – середини ХХ століття дозволило виділити ряд принципових положень:

1. Вивчення великого історико-теоретичного матеріалу, наукових праць ізраїльських, російських, українських і зарубіжних авторів показало необхідність висвітлення важливої проблеми – становлення нової архітектури Палестини до середини минулого століття як окремого розділу в історіографії, виявлення ролі та впливу європейської архітектури у цьому процесі.

2. Архітектура Сходу та Заходу єдині як діалектичне ціле поняття, однак в архітектурі західних країн є тенденція до динамічного руху, розвитку, а в

архітектурі Сходу зберігається прагнення гармонії з природою, пристосуванням її до ритмів і законів.

3. Виявлено, що вплив європейської архітектури у стародавні періоди мав експансивний характер, однак збагатив архітектуру Палестини елліністичною та римською культурою, мистецтвом, архітектурою, художньо-образними формами, містобудівними планувальними схемами, новими типами будівель (рис. 1).

Візантійський період вніс нове трактування у типи будівель: церков, костьолів; період хрестоносців додав у структуру міст Палестини впливу європейської архітектури таких країн, як Німеччини, Франції, Угорщини, Італії, Австрії, у вигляді кріпосних стін, міст-портів (Акко) та фортець, церков і костьолів, які мали зовнішню схожість з подібними об'єктами у їх країнах, як у стильових, так і в об'ємно-композиційних вирішеннях.

4. Встановлення «Британського мандата» у Палестині з 1917 р. призвело не лише до демографічних, соціально-політичних та культурних перетворень у країні, економічного зростання, встановлення права користування землею, прийняття рішень, спрямованих на створення міських поселень, а також відкрило шляхи до контактів з європейськими країнами: Англією, Росією, Австрією. Складні політичні зміни у країнах Європи, прихід до влади фашистів визначили активну міграцію спеціалістів із країн Європи до Палестини.

5. Розвиток економічних і капіталістичних відносин у першій половині XX століття у Палестині призвів до виходу житлових утворень за межі стародавніх міст, зокрема Єрусалима. Досліджено містобудівні об'єкти стихійного розвитку та виявлено риси їх традиційної побудови.

6. Європейський вплив отримав відображення у будівництві селищ і міст, були застосовані функціонально-композиційні схеми: «місто-сад», лінійне місто з різним рисунком і композицією забудови: рядкова з чіткою прямокутною схемою, живописна.

7. У формування нової архітектури творчий внесок зробили архітектори старшого покоління: К.Шик, Й.Берліні, А.Бервальд, у ранніх роботах яких знаходимо відзвуки класичної, ренесансної, неокласичної та середньовічної архітектури, а пізніше до початку XX століття їх будови відзначені рисами раціоналістичності симетрії, чіткості фасадів, позбавлених декору. Значним був внесок архітекторів молодшого покоління: Ж.Авербух, Є.Ратнера, А.Мансфельда, З.Рехтера, К.Дова, П.Гуттенберга та ряду інших, які отримали архітектурну освіту у країнах Західної Європи на початку XX століття. Вони активно пропагували новий європейський напрям – функціоналізм.

8. Найбільше вплинули на світогляд і спрямованість архітектури та містобудування європейські архітектори, які іммігрували до Палестини

наприкінці 20-х – на початку 30-х років XX століття. Серед них представники школи Баухауз – учні В.Гропіуса та видатні майстри європейського та світового рівня – Р.Кауфман і Е.Мендельсон, які в умовах країни творчо, тонко і своєрідно підходили до вирішення містобудівних, об'ємно-планувальних завдань.

9. Об'єкти, побудовані у 30-х роках XX століття в Палестині експлуатуються, модернізовані та добре пристосовані до сучасної структури міста, в якій враховані композиційні особливості архітектури зазначеного періоду.

10. Основні результати дослідження впливу європейської архітектури на планування та забудову міст Палестини представлені на рис. 2.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Абдель Кадер Хасан. К вопросу об исторических периодах развития архитектуры Израиля // Містобудування та територіальне планування. Вип. 24. – К.: КНУБА, 2006. – С. 5-8.
2. Абдель Кадер Хасан. Из истории современной архитектуры Израиля // Містобудування та територіальне планування. Вип. 23. – К.: КНУБА, 2006. – С. 3-6.
3. Абдель Кадер Хасан. Особенности архитектуры Израиля конца XIX начала XX столетия // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. 18. – К.: КНУБА, 2007. – С. 59-61.
4. Абдель Кадер Хасан. Стилиевые направления в архитектуре Израиля конца XIX начала XX столетия // Містобудування та територіальне планування. Вип. 27. – К.: КНУБА, 2007. – С. 6-10.
5. Абдель Кадер Хасан. Градостроительные аспекты поселений Израиля XIX начала XX века // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. 17. – К.: КНУБА, 2007. – С. 137-140.
6. Василенко Л.Г., Абдель Кадер Хасан. Из истории архитектуры Израиля // Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Вип. 14. – К.: КНУБА, 2005. – С. 9-12.

Аннотация

Абдель Кадер Хасан. Влияние европейской архитектуры на планировку и застройку городов Палестины (конец XIX – середина XX века). Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата архитектуры по специальности 18.00.01 «Теория архитектуры, реставрация памятников

архитектуры». Киевский национальный университет строительства и архитектуры, Киев. 2008.

Освещены исторические аспекты влияний европейской архитектуры на градостроительство и архитектуру Палестины. Теоретическая часть исследования свидетельствует, что в архитектуре западных стран есть тенденция к динамичности, а в архитектуре Востока сохраняется стремление к гармонии с природой, приспособление к ритму и законам природы.

Выявлено, что несмотря на экспансивный характер, влияние европейской цивилизации в древние периоды обогатило архитектуру Палестины эллинистической и римской культурой, архитектурой и градостроительно-планировочными идеями.

Византийский период внес новую трактовку в типы зданий: церквей, костелов. Период крестоносцев добавил в структуру городов Палестины влияния архитектуры Германии, Франции, Венгрии, Италии, Австрии в виде крепостных стен, городов-портов (Акко) и крепостей, церквей и костелов, имевших внешнее сходство с подобными объектами в европейских странах, как в стиливых, так и в объемно-композиционных решениях.

Установление «Британского мандата» в Палестине с 1917 г. привело не только к демографическому, социально-политическому и культурному преобразованиям в стране, экономическому росту, установлению права пользования землей, принятию решений, направленных на создание городских поселений, а также открыло пути к контактам с такими странами, как с Англией, Россией, Австрией. Сложные политические изменения в странах Европы, приход к власти фашистов определили активную миграцию специалистов из стран Европы в Палестину.

Развитие экономических и капиталистических отношений в первой половине XX века привели к выходу жилых образований за границы древних городов, в частности Иерусалима. Исследованы градостроительные объекты стихийного развития и выявлены черты их традиционного построения.

В период с конца XIX в. до середины XX в. европейское влияние получило отражение в строительстве поселков, планировке городов Тель-Авив и Хайфа; были применены всемирно известные и прогрессивные функционально-композиционные схемы: «город-сад», «линейный город» с различными застройками – строгой живописной, прямоугольной. В формирование новой структуры внесли большой вклад зодчие Палестины и Европы.

В формирование новой архитектуры большой творческий вклад внесли архитекторы старшего поколения: К.Шик, Й.Берлини, А.Бервальд, в ранних работах которых находим отзвуки классической, ренессансной,

неокласическої і середньовікової архітектури, а пізніше к началу ХХ століття їх споруди відзначені рисами раціоналістичності симетрії, чіткості фасадів, позбавлених декору. Значительним був внесок архітекторів молодшого покоління: Ж.Авербух, Е.Ратнера, А.Мансфельда, З.Рехтера, К.Дова, П.Гутенберга і ряду інших отримавших архітектурну освіту в країнах Західної Європи в началу ХХ століття. Вони активно пропагандували нове європейське напрямлення – функціоналізм.

Найбільше вплив на світогляд і напрямленість архітектури і градостроїтельства мали Європейські архітектори, іммігрувавши в Палестину в кінці 20-х – началу 30-х років ХХ століття. Серед них представителі школи Баухауз – учні В.Гропіуса і видатні майстри європейського і світового рівня – Р.Кауфман і Е.Мендельсон, які в умови південної країни творчо, тонко і оригінально підходили к вирішенню градостроїтельних, об'ємно-планувальних завдань.

В сучасних умовах об'єкти, побудовані в 30-х роках ХХ століття в Єрусалимі, Тель-Авіве, Хайфі і інших містах, експлуатуються, модернізовані і добре пристосовані к сучасній структурі міста.

Дослідження показало, що розвиток цього процесу можна представити в вигляді трьох рівнів: історико-об'єктивний, територіально-градостроїтельний і особисто-суб'єктивний.

Результати дослідження додані на науково-практичних конференціях, опубліковано 6 статей.

Ключові слова: планування, вплив, тенденція, функціоналізм, стиль, традиція.

Анотація

Абдель Кадер Хасан. Вплив європейської архітектури на планування та будівництво міст Палестини (кінець ХІХ – середина ХХ століття). Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата архітектури за спеціальністю 18.00.01 «Теорія архітектури, реставрація пам'яток архітектури». Київський національний університет будівництва і архітектури, Київ. 2008.

Висвітлені історичні аспекти впливів європейської архітектури на містобудування та архітектуру Палестини. Теоретична частина дослідження свідчить, що в архітектурі Сходу зберігається прагнення до гармонії з природою, пристосування до ритму та законів природи.

Виявлено, що не дивлячись на експансивний характер, вплив європейської цивілізації у стародавні періоди збагатив архітектуру

Палестини елліністичною та римською культурою, архітектурою та містобудівельно-планувальними ідеями.

У період з кінця XIX до середини XX століття європейський вплив отримав відображення у будівництві поселень, плануванні міст Тель-Авів та Хайфа; були застосовані всесвітньо відомі та прогресивні функціонально-композиційні схеми: «місто-сад», «лінійне місто» з різними забудовами – суворо живописною, прямокутною. Зодчі Палестини та Європи зробили значний внесок у формування нової структури.

Дослідження показало, що розвиток цього процесу можна подати у вигляді трьох рівнів: історико-об'єктивний, територіально-містобудівний та особистісно-суб'єктивний.

Результати дослідження доповідались на науково-практичних конференціях, опубліковано 6 статей.

Ключові слова: планування, вплив, тенденція, функціоналізм, стиль, традиція.

Annotation

Abdel Qader |Hasan. European Architecture Influence on city construction and Palestine architecture (the end of 19th – the middle of 20th centuries). Manuscript.

Scientific work on getting scientific degree of architecture by specialty 18.00.01 «The theory of architecture, architectural monuments restoration». Kiev National University of Construction and Architecture, Kiev. 2008.

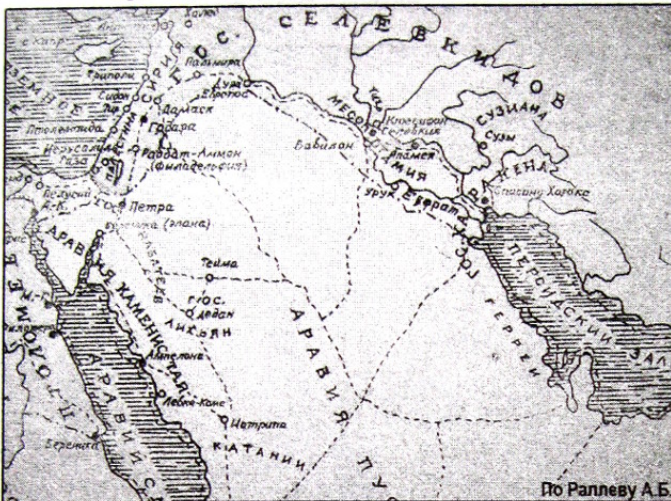
Historical aspects of European architecture influence on city construction and architecture of Palestine were highlighted. The theoretical part of investigation witnesses that in the architecture of western countries there is a tendency to the dynamics, but in the architecture of eastern architecture the harmony with nature still exists, the adaptation to the rhythms and laws of nature.

It was investigated, that in spite of expansive character of European civilization influence in ancient periods enriched the architecture of Palestine with Hellenistic and Rome culture, architecture and city construction ideas.

In the period of the end 19th – the middle of 20th centuries the European influence got reflection in the construction of settlements, the planning of such cities as Tel-Aviv and Haifa; the world-wide famous and progressive functional-compositional schemes: “City-garden”, “Line city” with various constructions – strict picturesque, straight. The artists of Palestine and Europe brought a great contribution in the formation of new structure.

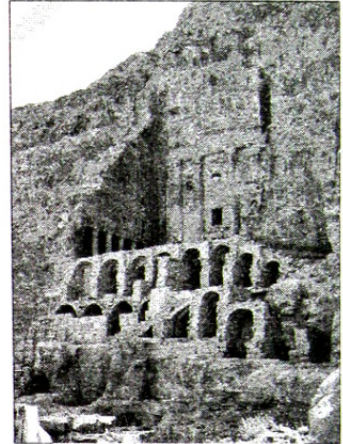
The investigation showed, that the development of this process we can imagine in the variety of three levels: historical-objective, territorial-city constructional and personally-subjective.

Період грецької античності

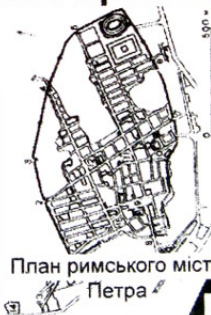
Єрусалим у період грецької античності
(IV-I ст. до н.е.)

Збереглися еліністичні та пізніші (до IV ст. до н.е.) гробниці з розписами. 3 I ст. до н.е. у декорі з'являються характерні зображення семисвічників

Петра - Йорданія
9-40 рр. н.е.

Держава у період Римського правління I-IV ст. н.е.

План римського міста
Петра

Фрагмент храму
м. Петра

Археологічні розкопки у Кесарії - невеликий фінікійський порт у IV ст. до н.е. Римський цезар Август подарував ці землі Іроду, і той побудував м. Кесарію (від слова - цезар) - центр греко-римської культури. Будівлі: іподром, театр, форум з велетенськими статуями, порт з пакгаузами, маяк.

Капітелі з різними
мотивами

Рис.1.

Історичні передумови формування архітектури (Палестини)

